

Początki najstarszych instytucji filharmonicznych w miastach Norwegii

DAGMARA ŁOPATOWSKA-ROMSVIK

Institut Muzykologii UJ · ✉ dagmara.lopatoawska-romsvik@uj.edu.pl

Jesień 1919 roku była dla norweskiego życia muzycznego czasem wyjątkowo istotnym. W ciągu jednego tygodnia zainaugurowały bowiem działalność dwie pierwsze orkiestry filharmoniczne: w Kristianii (obecnie Oslo) i w Bergen — największych i najważniejszych miastach tego kraju¹. Oba ośrodki miały już tradycję orkiestrową, jednak żaden nie miał zespołu, który byłby instytucją samodzielną oraz dawał regularne i częste koncerty, by móc prężnie kształtować życie muzyczne miasta.

Orkiestry w Norwegii przed zespołami filharmonicznymi

Historia orkiestr w Norwegii rozpoczęła się dopiero w połowie XVIII wieku. Wcześniej, ze względu na dzieje tego kraju — unię personalną z Danią od 1380 roku, a następnie całkowite poddaństwo Danii (1536), i w konsekwencji brak dworu oraz wyższych warstw społecznych, dzięki którym życie muzyczne mogłoby kwitnąć — organizacja wydarzeń muzycznych spoczywała głównie na organistach oraz muzykach miejskich grających

---

¹ Kristiania (do 1877 roku Christiania; od 1924 roku Oslo) była w tym czasie stolicą Norwegii i największym jej miastem, Bergen zaś zyskało znaczenie w przeszłości — w XIII wieku było stolicą kraju, weszło w skład Ligi Hanzeatyckiej, a do roku 1789 miało wyłączne prawa do pośrednictwa w handlu pomiędzy północną Norwegią a innymi krajami. Bergen było ponadto najludniejszym miastem Norwegii do lat 30. XIX stulecia.

solowo. Informacje o pierwszej orkiestrze w Christianii pochodzą z 1771 roku. Działała ona w ramach prywatnej organizacji *Musicalske Selskab*, której główną postacią był James Collett — prowadzący orkiestrę tego towarzystwa — w którego domu odbywały się koncerty². Następnie w 1799 roku utworzono w Christianii zespół instrumentalistów przy teatrze *Det Dramatiske Selskab*³. Kolejne orkiestry teatralne działały w XIX wieku przy *Christiania Theater* (1827)⁴ oraz przy *Teatrze Narodowym*, który powstał po zamknięciu tego poprzedniego. Orkiestra *Teatru Narodowego* od 1899 roku grała pomiędzy aktami przedstawień, przygotowywała przedstawienia operowe, jak również dawała samodzielne koncerty⁵.

Obok orkiestr teatralnych w mieście próbowano utworzyć również niezależne od teatrów zespoły orkiestrowe. Najważniejszy z nich to zespół amatorski przy *Det Philharmoniske Selskab* (*Towarzystwie Filharmonicznym*) powstały w 1847 roku. Po zawieszeniu działalności towarzystwa bardzo istotnym wydarzeniem było utworzenie w 1871 roku, z inicjatywy Edvarda Griega, *Musikforeningen* (*Towarzystwa Muzycznego*). Zespół ten dawał początkowo cztery koncerty w sezonie, a już w 1873 roku — nawet 11. W późniejszych latach jednak ich liczba zwykle nie przekraczała sześciu⁶. W 1889 roku miasto postanowiło przyznać *Towarzystwu* dotację. Wówczas zespół stał się orkiestrą miejską i działał do 1919 roku.

Obok orkiestr w Christianii należy wspomnieć również niezależne od teatrów zespoły w dwóch innych miastach — w Bergen i Trondheim. W 1765 roku ze śpiewaków-amatorów utworzono *Towarzystwo Muzyczne Harmonien* w Bergen. Dość szybko jednak powołało ono zespół instrumentalny, by prezentować także muzykę orkiestrową. *Harmonien* istnieje

2 Zob. Børre Qvamme, *Musikkliv i Christiania fra Arilds tid til Arild Sandvold*, Oslo 2000, s. 23.

3 Zob. *ibidem*, s. 25.

4 Zob. *ibidem*, s. 29.

5 Programy tych koncertów przechowywane są w Bibliotece Narodowej w Oslo.

6 Zob. *Norges Musikkhistorie*, t. III, red. Arvid O. Vollsnes, Oslo 1999, s. 153.

do dziś. W mieście od 1876 roku działał również teatr Den Nationale Scene⁷, który miał własną orkiestrę.

W Trondheim natomiast w lipcu 1909 roku powstała prywatna amatorska Trondhjems Symfoniorkester (Orkiestra Symfoniczna) licząca 29 instrumentalistów. Miała ona muzykować we własnym gronie dla przyjemności, ale ostatecznie zdecydowano, że koncerty będą publiczne. Zespół występował tylko kilka razy do roku. Już pierwszy jego występ cieszył się tak dużym zainteresowaniem publiczności, że przychód ze sprzedaży biletów wystarczył na pokrycie między innymi kosztu wynajmu sali do ćwiczeń⁸ oraz na reklamę kolejnych koncertów. Inicjatorzy Orkiestry Symfonicznej w Trondheim, zachęceni przez odbiorców, zdecydowali wówczas o stworzeniu koncertów abonamentowych, co oznaczało pewniejszą przyszłość zespołu⁹, który działał nieprzerwanie do 1920 roku¹⁰. Występy odbywały się w loży wolnomularskiej (*Frimurerlogen*). Założono, że w programie każdego koncertu znajdzie się symfonia¹¹.

Powstanie orkiestr filharmonicznych — Kristiania i Bergen

Orkiestrę w Kristianii powołało do życia w 1919 roku Det Philharmoniske Selskab (Towarzystwo Filharmoniczne). Jej podstawą było utworzone wcześniej Towarzystwo Muzyczne Musikforeningen. Inicjatorami utworzenia Towarzystwa Filharmonicznego były osoby zamożne chcące

7 Zob. Svend Erik Løken Larsen, „Den Nationale Scene”, w: *Store Norske Leksikon*, https://snl.no/Den_Nationale_Scene [dostęp: 21.12.2017].

8 Próby odbywały się w sali miejskiej szkoły średniej, odpowiednika polskiego technikum. Zob. Hans Kristiansen, *Trondheim Symfoniorkester 75 år*, Trondheim 1984, s. 10.

9 Zob. ibidem, s. 13. W 1918 roku zespołowi udało się pozyskać niewielką dotację od miasta, działalność orkiestry wspierali również czasem miejscy przedsiębiorcy. Zob. ibidem, s. 20–21.

10 Istniejąca dziś Orkiestra Symfoniczna w Trondheim (*Trondheim Symfoniorkester*) wykształciła się z orkiestry kameralnej utworzonej w 1947 roku, zob.: Trondheim Symfoniorkester & Opera, <https://www.tso.no/om-tso> [dostęp: 31.10.2018].

11 Zob. H. Kristiansen, op cit., s. 10–17.

poświęcić swoje środki na rzecz chlubnej inicjatywy, m.in. właściciel statków Anton Fredrik Klaveness, lekarz Nils Roede oraz pianista, kompozytor i reżyser filmowy Nobel Roede¹². Organizacja powstała dopiero wówczas, gdy zabezpieczone zostały środki na działanie nowej orkiestry. Po kilku miesięcznych staraniach miasto przyznało jej 100 tysięcy koron dotacji rocznie w zamian za dwa miejsca w zarządzie instytucji. Towarzystwo stało się ponadto spółką akcyjną, której akcje można było kupić, dając równocześnie gwarancję, że co roku przez trzy lata nowi posiadacze zapłacą Towarzystwu ich pięciokrotną wartość. Wierzono, że po tym okresie Filharmonia osiągnie już stabilność finansową i zdobędzie stałą publiczność. Mimo wygórowanych żądań akcje zakupiło wówczas ponad 300 osób¹³. Resztę środków miały stanowić odsetki od lokat wielu zamożnych osób, przychody ze sprzedaży biletów oraz m.in. z uczestnictwa orkiestry w wydarzeniach organizowanych przez Teatr Narodowy, za które teatr płacić miał według standardowej taryfy¹⁴.

Nowa orkiestra składała się z 60 muzyków. Znalazło się w niej 38 instrumentalistów Teatru Narodowego, którego orkiestra równocześnie z utworzeniem Towarzystwa Filharmonicznego została zredukowana. Powstanie nowej orkiestry uratowało *de facto* tych muzyków teatru, którzy od miesięcy trwali w konflikcie z dyrekcją. Kością niezgody były pensje¹⁵. Skład orkiestry uzupełniono artystami z zewnątrz — w Norwegii nie było wówczas jeszcze dobrego konserwatorium. Okazało się, że niełatwo na miejscu znaleźć potrzebnych instrumentalistów prezentujących wysoki poziom. Konieczne było zatem szukanie ich poza granicami Norwegii, co nie spodobało się wielu rodakom. Temat poruszany był wielokrotnie na łamach prasy. Zastanawiano się, czy przedkładać narodowość nad profesjonalizm.

12 Zob. N.V., *Vort musikliv. Filharmonisk selskap*, „Morgenbladet” 1919 (27.09.) nr 489, s. 3.

13 Zob. Mathieu Berckenhoff, *Boken om Filharmonien*, Oslo 1929, s. 39–66.

14 Zob. *Orkestersaken*, „Dagnes POWINNO BYĆ Dagens Nytt (Morgenpostens udenbys Dagudgave)” 1919 (17.07.) nr 163/12, s. 1.

15 Zob. *Nationalteatret mister sit orkester*, „Norske Intelligenssedler” 1919 (2.04.) nr 91, s. 5.

Ostatecznie nowa filharmonia otworzyła swoje progi dla instrumentalistów innych nacji. O ich dobór oraz organizację orkiestry poproszono często goszczącego w Norwegii fińskiego dyrygenta George'a Schnéevoigta (1872–1947), który został pierwszym dyrygentem zespołu. Schnéevoigt współpracował wcześniej m.in. z orkiestrą symfoniczną w Helsinkach oraz z założoną przez siebie orkiestrą symfoniczną w Rydze. Fin zajmował się w Kristianii kwestiami artystycznymi, choć nie wyborem programu — do tego powołany został Komitet programowy (jego skład krytykowano za brak profesjonalistów) — oraz dyrygował częścią koncertów. Ze względu na jego częstą nieobecność, kwestię dyrygentów podnoszono również podczas publicznej dyskusji na temat zatrudniania obcokrajowców w orkiestrze. Schnéevoigta uważano za doskonałego organizatora i muzyka, natomiast w roli dyrygenta widziano przede wszystkim Johana Halvorsena, dotychczas dyrygenta orkiestry Teatru Narodowego. Ostatecznie stanowisko postanowiono rozdzielić pomiędzy trzy osoby: Schnéevoigta, Halvorsena oraz polskiego dyrygenta i kompozytora, Ignacego Neumarka, związanego wcześniej z Musikforeningen.

Nowo powstała instytucja nie miała własnej sali koncertowej, zatem podjęto próby, choć niezwieńczone powodzeniem, by równocześnie z zabezpieczeniem środków finansowych na działalność orkiestry zapewnić jej jak najszybciej własną siedzibę. Jednak sam Schnéevoigt studził zapał: „Najpierw dziecko, potem kołyska” — argumentował¹⁶. Jak informowano w prasie w tekście poświęconym rozpoczęciu działalności Filharmonii, próby zespołu odbywały się w auli uniwersyteckiej, koncerty zaś w starej Łoży oraz w sali przy Calmeyersgate — największej sali w stolicy, która mogła pomieścić do pięciu tysięcy osób¹⁷. „W wydatkach jest [...] również ciężarówka, która w tę i z powrotem wozi instrumenty [...] — z perkusistą jako kierowcą” — pisano w dzienniku „Morgenbladet”¹⁸.

16 Geir Johnson, Mona Levin, *Oslo Filharmonien 75 år. 1919. Jubileumsårbok 1994–95*, Oslo 1994, s. 25.

17 Zob. *Norges Musikkhistorie*, t. III, op. cit., s. 155.

18 N.V., *Vort musikliv...*, op. cit., s. 3: „Blandt driftsutgifterne er ogsaa en [...] lastebil til at fragte instrumenterne frem og tilbage i kredsløpet – med en trommeslager som chauffør”.

Ilustracja 1. Stara Loža w Kristianii

Koncert inauguracyjny filharmonii w Kristianii odbył się 27 września 1919 roku w sali Loży. Orkiestra wykonała wówczas w pełni norweski program: *I Symfonię d-moll* op. 21 Christiana Sindinga, *Koncert fortepianowy a-moll* op. 16 Edwarda Griega w wykonaniu Fridtjofa Backera-Grøndahla, norweskiego pianisty. Na koniec zabrzmiał *Landkjending* op. 31 Griega, który wykonały chóry: studencki oraz cechu sprzedawców (*Studenternes og Handelsstandens Sangforeninger*) z Erikiem Byem jako solistą¹⁹.

¹⁹ Zob. *En festkonsert*, „Morgenbladet” 1919 (29.09.) nr 490, s. 1. Jak wynika z anonsu zamieszczonego na stronie 47, orkiestra miała rozpocząć koncert utworem Svendsena. W recenzjach nie znalazłam jednak wzmianki o jego wykonaniu.

FILHARMONISKE SELSKAP

Logens store Sal

Aapnings-Koncert.

Lørdag 27. Septbr. Kl. 8.

Dirigent:
Prof. Georg Schnéevoigt.

Solister:
Backer Grøndahl, Erik Bye.

Kor:
**Studenternes og Handels-
standens Sangforeninger.
Filharmoniske Selskaps Orkester**

Program:

1. Svendsen Festpolonaise for stort Orkester.
2. Sinding. Symfoni D-Moll
3. Gr.eg: Klaverkoncert A-Moll
4. Gr.eg: Landkjending for Mandskor.
Barytonsolo og Orkester

Flygel: **Bechstein fra Grøndahl.**

Billetsalø døglig Kl. 10 - 4

i Bille centralen (Anna Borgen)
Telefon 6032

Paladeteatret, Karl Johans Gate 41.

Billetpr. **Kr. 6, 4 og 2,**

Ilustracja 2. Anons pierwszego koncertu orkiestry filharmonicznej w Kristianii, „Aftenposten” 24.09.1919, s. 4

Po koncercie w prasie panował wielki entuzjazm: „[d]ostajemy orkiestrę pod kierunkiem trzech wysokiej rangi dyrygentów [...], orkiestrę 60-osobową, w której zasiadają wybitni wirtuozi”²⁰ — pisano. Podkreślano wysoki poziom, jaki prezentuje nowy zespół: „[n]agle usiedliśmy naprzeciw orkiestry europejskiego formatu. I była to nasza własna orkiestra”²¹.

Proces tworzenia orkiestry filharmonicznej w Bergen rozpoczął się jeszcze w 1915 roku podczas spotkania zarządu *Musikselskabet Harmonien*, w trakcie którego omawiano zbliżające się obchody 150-lecia Towarzystwa. Pojawiła się wówczas propozycja, by okazji tę wykorzystać do stworzenia fundacji jubileuszowej związanej z *Harmonien*. Miałyby ona zbierać pieniądze, które następnie stanowiłyby podwalinę finansową dla orkiestry filharmonicznej. We wrześniu 1916 roku fundacja zebrała 100 tysięcy koron. Taką samą kwotę dołożyła później istniejąca od 1903 roku i założona przez mieszkańców Bergen z okazji 60. urodzin Griega *Edvard Griegs Fond* (Fundacja Edwarda Griega)²².

Filharmonia w Bergen powstała w końcu dopiero jesienią 1919 roku. Koncert inauguracyjny odbył się 2 października, czyli zaledwie kilka dni po pierwszym koncercie orkiestry filharmonicznej w *Kristianii*. Nowa instytucja została zorganizowana pod względem administracyjnym i finansowym przede wszystkim na wzór powstałej w 1905 roku *Filharmonii* w Göteborgu, dokąd udali się członkowie zarządu *Harmonien* w 1916 roku²³.

Ustalono, że orkiestra składać się będzie z 42 muzyków, z których 18 przeszło z orkiestry teatru *Den Nationale Scene*. Filharmonia zobowiązała się udostępniać artystów do wykonywania muzyki pomiędzy aktami w uzgodnione dni za odpowiednią roczną opłatą. Pozostałych zrekrutowano przede wszystkim w Niemczech, bowiem tam, ze względu na dużą inflację, Norwegowie mogli wybierać wśród najlepszych. Środki na

20 N.V., *Vort musikliv...*, op. cit., s. 3: „Vi faar under vekslende dirigenter av høi rang [...] et fast orkester paa ca. 60 mand, deriblandt ikke faa, som er fremragende virtuoser paa sit instrument”.

21 *En festkonsert*, op. cit., s. 1: „Man sat pludselig overfor et orkester av helt europæisk maal, og det var byens eget”.

22 Zob. Olav Mosby, *Musikselskabet Harmonien 1765-1945*, t. II, Bergen 1949, s. 11-20.

23 Zob. *ibidem*, s. 20.

działanie filharmonii miały pochodzić ze wspomnianej fundacji, ponadto od miasta (25 tysięcy koron), od prywatnych darczyńców, od założycieli, którzy wpłacali 100 koron rocznie i otrzymali prawo wstępu na wszystkie koncerty, oraz ze sprzedaży biletów. W zamian za gwarancję środków miasto, podobnie jak w Kristianii, zażądało między innymi prawa do wyboru jednego reprezentanta i zastępcy do zarządu orkiestry²⁴.

Na czele orkiestry w Bergen stanął norweski dyrygent Harald Heide (1876–1956), dlatego tam nikt nie wszczął roszczeń o narodowość lidera orkiestry. Wybór wydawał się oczywisty — Heide, skrzypek wykształcony w Kristianii, Berlinie i Londynie, był wcześniej dyrygentem Harmonien oraz orkiestry teatru Den Nationale Scene²⁵. W zarządzie znaleźli się przede wszystkim przedsiębiorcy działający w przemyśle morskim — wśród nich przewodniczący zarządu Fridtjof Sundt, ale również artyści, m.in. Sverre Jordan. Komitet programowy stanowili natomiast dyrygent orkiestry Harald Heide, dyrygent i kompozytor Sverre Jordan oraz Fridtjof Sundt²⁶.

Program koncertu inauguracyjnego składał się w znacznej większości z kompozycji norweskich twórców. Wykonano *II Symfonię B-dur* op. 15 Johana Svensena, *Gammelnorske romancer med variationer* op. 51 Edwarda Griega oraz *Koncert fortepianowy C-dur* op. 15 Ludwiga van Beethovena. Partię fortepianu powierzono Sverremu Jordanowi. Koncert odbył się, jak później najczęściej bywało, w sali Koncertpalæet²⁷ i zyskał entuzjastyczne recenzje²⁸.

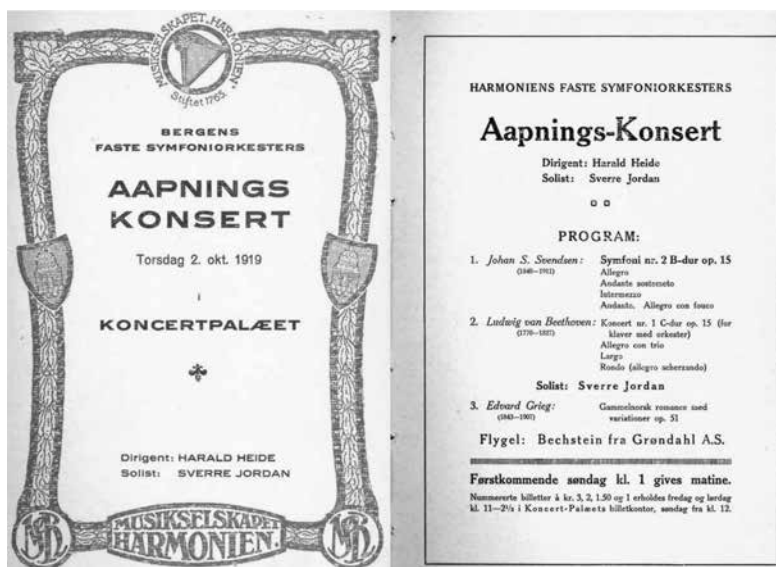
24 Zob. *ibidem*, s. 24.

25 Zob. Rune J. Andersen, „Harald Heide”, w: *Store Norske Leksikon*, wersja online, https://snl.no/Harald_Heide [dostęp: 7.10.2017].

26 Zob. *Musikselkabet „Harmonien” 1919–1920. Aarsberetning*, Bergen 1919.

27 Zob. „*Harmonien*”s *Programmer. Sæson 1919–1920*, Bergen 1919.

28 Zob. *ibidem*.

Ilustracja 3. Program koncertu inauguracyjnego orkiestry filharmoniczej w Bergen, Bergen 1919

Repertuar i koncerty orkiestr filharmoniczych

Nowe orkiestry energicznie rozpoczęły swą działalność. W pierwszym sezonie zespół z Kristianii wystąpił aż w 142 koncertach, co znacznie przewyższało liczbę nieco ponad 40 koncertów, w których udział brały orkiestra Teatru Narodowego i Musikforeningen. Jako że rozwarstwienie społeczne było wówczas w Norwegii duże, starano się przygotować różnorodne oferty. Zorganizowano koncerty abonamentowe — w pierwszym sezonie dano ich 30 (łącznie w serii A i B). Odbываły się one w poniedziałki, natomiast w niedziele, kupując tani bilet, można było uczestniczyć w próbie. Poza koncertami abonamentowymi zespół wystąpił w 30 sobotnich koncertach tzw. popularnych (*populærkoncert*) oraz 25 niedzielnych, tzw. tanich koncertach symfonicznych (*billige symfonikoncert*). W pierwszym sezonie zorganizowano też 15 koncertów specjalnych oraz

sześć kameralnych, podczas których wystąpił kwartet smyczkowy działający przy filharmonii²⁹. W sezonie kolejnym postanowiono jeszcze poszerzyć grono słuchaczy i wprowadzono koncerty szkolne z komentarzem własnym dyrygentów lub w formie drukowanych programów³⁰.

Prawdopodobnie z powodu różnego pochodzenia dyrygentów filharmonii w Kristianii oraz ich odmiennych międzynarodowych doświadczeń i preferencji artystycznych program koncertowy pierwszych sezonów działalności zespołu był bardzo różnorodny. Wykształcony w Niemczech Schnéevoigt bardzo chętnie sięgał po kompozycje Beethovena, Brahmsa oraz Bacha. Ze sporządzonego przez Mathieu Berckenhoffa zestawienia kompozycji wykonanych w pierwszej dekadzie działalności Filharmonii wynika, że najczęściej grano utwory Beethovena, następnie Griega, Czajkowskiego, Mozarta, Svendsena i Brahmsa³¹. Z kolei Ignacy Neumark, który z Filharmonią związany był niecałe dwa sezony, nierzadko prezentował, obok klasycznego repertuaru, kompozycje twórców słowiańskich — Smetany, Dwořaka oraz Rimskiego-Korsakowa. To pod batutą Neumarka norweskie prawykonanie miały również polskie kompozycje: *Odwieczne pieśni* Karłowicza (24.11.1919), *Mona Lisa Gioconda* Różyckiego (13.03.1920) czy *Bajka* Moniuszki (06.12.1919)³². Wykonywał również repertuar norweski, w którym specjalizował się jednak Johan Halvorsen. W programach koncertów pod jego dyrekcją pojawiły się m.in. utwory Griega, Johana Svendsena, Gerharda Schjelderupa, Catharinusa Ellinga, Johanna Haarklou, Olego Olsena czy jego własne. Halvorsen chętnie sięgał również m.in. po dzieła Gustava Mahlera oraz Carla Nielsena³³.

Utwory norweskie nierzadko gościły w programach koncertów filharmonii w Kristianii. Pomimo tego po pierwszych latach działalności orkiestry zarzucano jej, że zbyt mało wykonuje ona dzieł rodzimych twórców. Podobne głosy słychać było w odniesieniu do udziału w koncertach

29 Zob. M. Berckenhoff, *Boken...*, op. cit., s. 52.

30 Zob. ibidem, s. 54.

31 Zob. ibidem, s. 93.

32 Programy koncertów filharmonicznych w Kristianii są zachowane w zbiorach muzycznych Biblioteki Narodowej w Oslo.

33 Zob. M. Berckenhoff, *Boken...*, op. cit., s. 109.

norweskich solistów. Uważano, że powinni być oni częściej zapraszani i eksponowani. Ze statystyk sporządzonych przez Berckenhoffa wynika, iż w pierwszym dziesięcioleciu z filharmonią wystąpiło ponad 300 solistów, z czego niemal połowę stanowili rodowici Norwegowie. Dyrekcja wysłała jednak z czasem naprzeciw oczekiwaniom krytyki i w sezonie 1924–1925 rozpoczęła cykl koncertów „Popołudnie młodych solistów”. Cykl ten okazał się jednak fiaskiem³⁴.

Filharmonia w mniejszym Bergen natomiast w pierwszym roku działalności zorganizowała 73 koncerty: sześć poniedziałkowych abonamentowych, 35 niedzielnych, w tym koncerty popularne i południowe, oraz 26 koncertów czwartkowych, wśród nich koncerty monograficzne m.in. Czajkowskiego, Wagnera (04.12.1919) czy Beethovena (05.02.1920)³⁵. Zespół dawał również koncerty w kościele oraz kameralne (kwartet smyczkowy)³⁶. Orkiestra grała przede wszystkim pod batutą Haralda Heidego, choć w pierwszym sezonie gościnnie wystąpili z nią również inni dyrygenci, zawsze jednak norwescy. W odróżnieniu od Kristianii również głównie z Norwegii pochodzili zaproszeni do współpracy soliści³⁷.

Na repertuar koncertów orkiestry bergeńskiej w pierwszym roku jej działalności złożyło się 211 dzieł, z czego ponad 30% (64) twórców norweskich³⁸. Szczególnie często utwory rodzimych artystów grano na początku sezonu. Nierzadko w repertuarze koncertu norweskie utwory łączono z tylko jedną kompozycją obcego twórcy, czasem też wykonywano wyłącznie norweski repertuar³⁹. Orkiestra w Bergen najchętniej sięgała, co nie jest zaskoczeniem, po kompozycje Edwarda Griega, jednak wykonywano również dzieła innych norweskich artystów starszego pokolenia — Johana Halvorsena, Johana Svendsena oraz Olego Olsena⁴⁰. Nie pomijano także twórczości młodszych kompozytorów norweskich, m.in. Catharinusa

34 Zob. *ibidem*, s. 96.

35 Zob. „*Harmonien*”s..., op. cit.

36 Zob. *ibidem*.

37 Zob. *Musikselkabet*..., op. cit.

38 Zob. *ibidem*.

39 Zob. „*Harmonien*”s..., op. cit.

40 Zob. *Musikselkabet*..., op. cit.

Ellinga czy Johannesesa Haarklou — współczesnych, lecz tworzących utwory mieszczące się w stylistyce dziewiętnastowiecznej⁴¹.

Z utworów nienorweskich w Bergen wybierano przede wszystkim kompozycje klasyków oraz twórców z XIX wieku. Wykonywano dzieła orkiestrowe Czajkowskiego — każdą z symfonii od czwartej do szóstej (dwukrotnie). Sięgano również po utwory symfoniczne klasyków wiedeńskich, muzykę kameralną Haydna, Mendelssohna oraz Schuberta, jak również koncerty instrumentalne Brahmsa. Obok utworów ważniejszych i pomniejszych kompozytorów dziewiętnastowiecznych obszaru niemiecko-, włosko- i francuskojęzycznego orkiestra wykonywała także utwory twórców z innych krajów nordyckich — oczywiście Fina Jeana Sibeliusa, Szweda Hugo Alfvéna czy Duńczyka Nielsa Gadego.

Wpływ powstania orkiestr filharmonicznych na życie muzyczne miast

W opiniach dotyczących powstania orkiestr filharmonicznych w Bergen i Kristianii formułowanych przez historyków muzyki oraz świadków wydarzeń, utworzenie tych instytucji miało ogromne konsekwencje dla życia muzycznego miast, w których powstały, a także dla statusu Norwegii w Europie, czy choćby w jej północnej części. Dotychczas kraj ten uznawany był pod tym względem za słaby punkt państw nordyckich. Szwecja, Dania i Finlandia miały już, nawet od XIX stulecia, swe pierwsze orkiestry filharmoniczne. „W tych dniach otwiera się nowy rozdział w historii norweskiego życia muzycznego” — pisał komentator dziennika „Morgenbladet” w dzień koncertu inauguracyjnego⁴². Dwa dni po koncercie w tym samym dzienniku można przeczytać: „[n]ieczęsto zdarza się, że marzenia się urzeczywistniają [...]. A tak się stało za sprawą orkiestry. Pewnego

41 Zob. „*Harmonien*”s..., op. cit.

42 N.V., *Vort musikliv...*, op. cit., s. 3: „Det er et nyt avsnitt i norsk musiklivs historie, som indvies i disse dage”.

dnia obudziliśmy się i uświadomiliśmy sobie, że jesteśmy bliżej Europy”⁴³. Od tego momentu symfoniczne estrady Kristianii i Bergen stały się dostępne dla znanych artystów — wykonawców i kompozytorów. Korzystali z nich m.in. Arthur Nikisch, Jean Sibelius, Igor Strawiński, Béla Bartók czy Karol Szymanowski. Również rodzimi kompozytorzy zyskali większe szanse na usłyszenie własnych dzieł symfonicznych w dobrych interpretacjach.

Jakie konsekwencje dla mieszkańców miało powstanie filharmonii? Życie kulturalne zmieniło się zarówno w Kristianii, jak i w Bergen. Po pierwsze, miasta te zaczęły tętnić muzyką orkiestrową. W dotychczasowym grafiku wydarzeń muzycznych dominowały tam koncerty z udziałem solistów, kameralne oraz chóralne. Wraz z powstaniem nowych instytucji obraz ten uległ zmianie. Ze względu na szeroki wachlarz typów koncertów, czyli różnorodny ich charakter i ceny biletów, większość mieszkańców miała do nich dostęp. Publiczność zapoznawała się zatem z bogatszym brzmieniem oraz z nowym repertuarem — wiele utworów słyszano tam po raz pierwszy.

Z artykułów prasowych wiadomo, że zmiana ta nie dokonała się od razu i nie przebiegała bezboleśnie: „[n]a koncertach filharmonicznych jest za głośno!” — można było przeczytać w dzienniku „Aftenposten”⁴⁴. Hałas powodowali spóźnialscy, którzy głośno rozmawiali, wchodząc na salę, gdy muzyka już trwała, oraz osoby opuszczające salę przed końcem ostatniego utworu, by ustawić się w kolejce do szatni. W innym artykule powstałym po pierwszym koncercie popularnym czytamy natomiast: „[m]am nadzieję, że nasza publiczność wkrótce znajdzie drogę z kin i często przepełnionych koncertów solowych do wielkiej sztuki symfonicznej, którą teraz nasza nowa orkiestra może nam zaoferować”⁴⁵.

43 *En festkonsert*, op. cit., s. 1: „Det er ikke ofte, at gyldne drømme blir til virkelighet [...]. Og det er skedd med orkestersaken. Vi vaagnet en morgen og hørte, at vi var kommet nogen mil nærmere Europa”.

44 *Uroen i Filharmoniske og logen paa Chat Noir*, „Aftenposten” 1919 (24.11.) nr 579, s. 2: „Det er for urolig ved Filharmoniske selskabs koncerter”.

45 Gerhard Schjelderup, *Filharmonien. 1. Populærkonsert*, „Norske Intelligenssedler” 1919 (7.10.) nr 247/157, s. 3: „Vi faar haabe vort publikum snart finder veien fra kinoen og de

Potrzeba przekształcenia obrazu życia muzycznego, jego poszerzenia o nowe środki wykonawcze, a w związku z tym i o nowy repertuar, zrodziła się nie tylko w największych miastach Norwegii, ale również na prowincji. Także i tam docierały bowiem w czasie swych podróży koncertowych istniejące już zespoły filharmoniczne⁴⁶. Orkiestry miejskie stworzono w tym czasie m.in. w Kristiansand⁴⁷, na południu Norwegii, w Stavanger na południowym zachodzie, a także w Kristiansund⁴⁸ — na zachód od Trondheim. Na profesjonalne orkiestry filharmoniczne miasta te musiały jednak jeszcze poczekać: w Stavanger utworzono ją w 1938 roku, w Kristiansand⁴⁹ — w roku 2003, w Kristiansund orkiestra wciąż składa się zarówno z amatorów, jak i profesjonalistów. Wspomniane natomiast wcześniej Trondheim doczekało się profesjonalnego zespołu w 1947 roku. Dziś jest on jedną z ośmiu profesjonalnych orkiestr działających w Norwegii i należy do grupy najważniejszych zespołów filharmonicznych kraju⁵⁰.

BIBLIOGRAFIA

Mathieu Berckenhoff, *Boken om Filharmonien*, Oslo 1929.

En festkonsert, „Morgenbladet” 1919 (29.09) nr 490.

Rune J. Andersen, „Harald Heide”, w: *Store Norske Leksikon*, wersja online, https://snl.no/Harald_Heide [dostęp: 7.10.2017].

„*Harmonien*”s *Programmer. Sæson 1919-1920*, Bergen 1919.

---

ofte overflødige solistkonserter til den store symfoniske kunst vort nye orkester nu kan by os i rikeste fylde”.

46 Na przykład Orkiestra Filharmoniczna Towarzystwa Muzycznego ze Sztokholmu. Zob. Odd W. Williamsen, *God gedigen musik. Kristiansund symfoniorkester 90 år 1999*, Nordmøre museum, Kristiansund 1998, s. 30.

47 Zob. Thorbjørn Olsen, *Kristiansand byorkester. 50 år. 1919-1969*, Reidar Stav Johansen trykkeri, Kristiansand 1969.

48 Zob. ibidem.

49 Kristiansand Symfoniorkester, <https://www.kilden.com/kristiansand-symfoniorkester/om-kso/>, [dostęp: 31.10.2018].

50 Zob. Ingrid Røynesdal, *Symfonisk gullalder i Norge*, „Aftenposten”, 25.10.2009, <https://www.aftenposten.no/kultur/i/bn3G3/Symfonisk-gullalder--i-Norge> [dostęp: 29.04.2018].

- Geir Johnson, Mona Levin, *Oslo Filharmonien 75 år. 1919. Jubileumsårbok 1994–95*, Oslo 1994.
- Kristiansand Symfoniorkester, <https://www.kilden.com/kristiansand-symfoniorkester/om-kso> (dostęp 31.10.2018)
- Hans Kristiansen, *Trondheim Symfoniorkester 75 år*, Trondheim 1984.
- Svend Erik Løken Larsen, „Den Nationale Scene”, w: *Store Norske Leksikon*, https://snl.no/Den_Nationale_Scene [dostęp: 21.12.2017].
- Olav Mosby, *Musikskelskabet Harmonien 1765–1945*, t. II, Bergen 1949.
- Musikskelskabet „Harmonien” 1919–1920. Aarsberetning*, Bergen 1919.
- N.V., *Vort musikliv. Filharmonisk selskap*, „Morgenbladet” 1919 (27.09.) nr 489, s. 3.
- Nationalteatret mister sit orkester*, „Norske Intelligenssedler” 1919 (2.04.) nr 91, s. 5.
- Norges Musikkhistorie*, t. III, red. Arvid Vollsnes, Oslo 1999.
- Thorbjørn Olsen, *Kristiansand byorkester. 50 år. 1919–1969*, Reidar Stav Johanssen trykkeri, Kristiansand 1969.
- Orkestersaken*, „Dagnes Nyt (Morgenpostens udenbys Dagudgave)” 1919 (17.07.) nr 163/12, s. 1.
- Børre Qvamme, *Musikkliv i Christiania fra Arilds tid til Arild Sandvold*, Oslo 2000.
- Ingrid Røynesdal, *Symfonisk gullalder i Norge*, „Aftenposten” 25.10.2009, <https://www.aftenposten.no/kultur/i/bn3G3/Symfonisk-gullalder-i-Norge> [dostęp: 7.10.2017].
- Gerhard Schjelderup, *Filharmonien. 1. Populærkonsert*, „Norske Intelligenssedler” 1919 (7.10.) nr 247/157, s. 3.
- Uroen i Filharmoniske og logen paa Chat Noir*, „Aftenposten” 1919 (24.11.) nr 579, s. 2.
- Odd W. Williamsen, *God gedigen musik. Kristiansund symfoniorkester 90 år 1999*, Kristiansund 1998.

STRESZCZENIE

*Początki najstarszych instytucji filharmo-
nicznych w miastach Norwegii*

Norwegia przez wiele stuleci, aż do początku wieku XX, była krajem zależnym od innych — najpierw od Danii, następnie od Szwecji. W okresie duńskiej dominacji straciła własną wyższą warstwę społeczną, która, jak w innych krajach, kształtowałaby życie kulturalne. Nie miała również dworu królewskiego z orkiestrą. Norweskie życie kulturalne zaczęło odradzać się dopiero w XIX wieku, by w drugiej dekadzie XX stulecia

ABSTRACT

*The Birth of the Oldest Philharmonic
Institutions in Norway*

For several hundred years, until as late as the early 20th century, Norway was not an independent country — first it was part of Denmark, and then of Sweden. In the period of the Danish domination the country lost its high social class, which would have shaped its cultural life as it did in other countries. Neither was there a royal court with an orchestra. Norwegian cultural life began to be revived only in the 19th century to reach,

osiągnąć poziom, jak pisano wówczas w norweskiej prasie, „europejski”. Przyczyniło się do tego powstanie w 1919 roku dwóch orkiestr filharmonicznych — w Kristianii i w Bergen. Oba zespoły otrzymały dotacje od władz miast. Od momentu ich powstania zmienił się krajobraz muzyczny tych miejsc. Koncerty muzyki solowej i kameralnej zeszyły na dalszy plan. Zdominowały je koncerty symfoniczne, których oba zespoły dawały co najmniej dwa w tygodniu w ramach różnych serii koncertów. Dzięki temu publiczność miała możliwość zapoznać się z nowym repertuarem norweskim oraz zagranicznym, w tym — dzięki trzeciemu dyrygentowi orkiestry, Ignacemu Neumarkowi — także polskim. Estrady te stały się atrakcyjne także dla wybitnych kompozytorów oraz solistów spoza Norwegii. Również publiczność dopisywała, choć potrzebowała czasu, by przywyknąć do nowych propozycji koncertowych oraz do dobrych zwyczajów, które w odmienionej rzeczywistości starali się zakorzenić krytycy.

SŁOWA KLUCZOWE: Norwegia, orkiestry filharmoniczne, historia

in the 1910s, a level that was described as “European” by the Norwegian press. What contributed to the process was the founding of two philharmonic orchestras — in Kristiania and Bergen — in 1919. Both ensembles were supported by their respective cities. From the moment these institutions were established the musical landscape in the cities changed. Concerts with solo music became less frequent. Orchestral music dominated, with concerts being given by the two orchestras at least twice a week as part of different concert series. As a result, the audience had an opportunity to become familiar with new repertoire, Norwegian and foreign, including Polish works, thanks to the third conductor of the philharmonic orchestra Ignaz Neumark. The venues became attractive also for eminent composers and soloists from outside Norway. The audience turned up in large numbers, though it needed some time to get used to the new concert repertoire and to the new, good customs which critics wanted to establish in the new reality.

KEYWORDS: Norway, philharmonic orchestras, early history